

UOT 631.81

KİÇİK BİZNES FƏALİYYƏTİNİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ PROBLEMLƏRİ

M.S.HÜSEYNOVA
Sumqayıt Dövlət Universiteti

Kiçik biznes bazar münasibətləri şəraitində bütün ölkələrin iqtisadiyyatının ayrılmaz hissəsidir. Dünya təcrübəsində olduğu kimi, Azərbaycanda da kiçik biznes özəl sektorda oynadığı rol baxımından maraqlıdır. Kiçik biznesin inkişafı iqtisadiyyatın sağlamlaşdırılmasından ötrü əlverişli şərait yaradır. Çünki rəqabət şəraiti inkişaf edir, əlavə iş yerləri yaradılır, struktur yenidənqurması gedir, istehlak bölməsi genişlənir. Bu baxımdan kiçik biznes fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsinin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu görə bilərik.

Açar sözlər: kiçik biznes, sahibkarlıq, bazar iqtisadiyyatı, maliyyə, kommersiya bankları.

Bazar münasibətləri şəraitində kiçik biznesin rolu çox böyükdür və bazar iqtisadi sistemində aparıcı sektorlardan biridir. Belə ki, kiçik biznes olmadan bazar iqtisadiyyatı fəaliyyət göstərə və inkişaf edə bilməz. Onun yaradılması və inkişafı mərkəzləşdirilmiş idarəetmə sistemindən açıq bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadi siyasətin əsas problemlərindən biridir. Hər bir ölkənin iqtisadi inkişaf tempini, ümumi milli məhsulun tərkibi və keyfiyyətini kiçik biznes müəyyən edir.

Kiçik biznes xarici bazarların mənimsənilməsi zamanı xarici müştərilərlə təsərrüfat münasibətlərinin xüsusi trayektoriyasını cızaraq həm müstəqil şəkildə, həm də böyük bizneslə qarşılıqlı əlaqədə, onun platformasından və bu bazarda mövqelərindən istifadə edərək xarici bazarlarda çıxış edə bilər.

Qeyd edilən hər iki istiqamət üzrə kiçik sahibkarlığın işinin səmərəliliyi qarşılıqlı əlaqənin tətbiq edilən forma və sxemlərindən asılıdır: birinci halda o xarici tərəfdaşlarla birbaşa, ikinci halda isə öz ölkəsinin böyük biznesi ilə integrasiya vasitəsilə qarşılıqlı əlaqədə olur.

Qeyd etmək lazımdır ki, kiçik sahibkarlığın biznesə daha geniş həcmdə qoşulması onun xarici bazarlarda iri korporasiyalarla birlikdə çıxış etməsidir, bu isə kiçik müəssisələrə başqa ölkələrin bazarlarında böyük biznesin infrastrukturundan istifadə etməyə imkan verir. Kiçik müəssisələrin bazarlarda böyük bizneslə birgə fəaliyyət göstərməsi üçün müxtəlif formaların: subpodrat sistemi, franşayzing, lizing, vençur sahibkarlığının tətbiqi xarakterikdir. Kiçik biznesin iri firmaların istehsal komplekslərinə subpodrat integrasiyası istehsal sferasında, franşayzing sistemi tədavül sferasında, lizing maliyyə sferasında, vençur sahibkarlığı isə innovasiya fəaliyyətində istifadə olunur.

Kiçik biznes fəaliyyətinin genişləndirilməsi. Dünya təcrübəsi göstərir ki, kiçik biznes fəaliyyə-

tinin genişləndirilməsi bir sıra problemlərin həllinə müsbət təsir göstərir. Həmin problemlərə əhalinin mallara və xidmətlərə olan tələbatının yüksək səviyyədə ödənilməsi üçün azad rəqabət mexanizminin işə düşməsinə, məhsulun, xidmətin və işin çeşidinin və keyfiyyətinin artırılmasına, məhsul və xidmətlərin konkret müştərilərə yönəldilməsinə, əhalinin şəxsi vəsaitinin istehsalə cəlb edilməsinə, yeni və əlavə iş yerlərinin təşkil olunmasına, şəxsiyyətin istedadının və yaradıcılıq qabiliyyətinin tam üzə çıxarılmasına, əhalinin müxtəlif qruplarının fəal işə cəlb olunmasını, fərdi sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə, yerli xammaldan istifadə edilməsinə və s. aid etmək olar [1].

Bazar münasibətləri şəraitində iqtisadi-sosial problemlərin həlli inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da iri müəssisələrlə yanaşı kiçik biznesin inkişafı ilə bağlıdır və bunların iqtisadiyyatda öz yeri və rolu vardır. Kiçik biznesin ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində özünəməxsus yer tutması ilk növbədə müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə başlanan demokratikləşmə prosesinin və bazar münasibətlərinin inkişafının, iqtisadiyyatın transformasiyasının real nəticəsidir. Kiçik biznesin inkişafı ilk növbədə onun maliyyə təminatı ilə şərtlənir. Kiçik biznesin formalaşması və inkişafı üçün lazım olan kapitalın əldə olunması həmişə aktual problem olmuşdur. Ona görə də kiçik biznes müəssisəsi yaradılarkən ilk növbədə maliyyələşmə mənbələri müəyyənləşdirilməlidir.

Kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi mənbələri. Kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi mənbələrinə dövlət vəsaitləri, bankların, investisiya fondlarının və maliyyə bazarının digər iştirakçılarının vəsaitləri aid edilir. Kreditlərin alınmasında kiçik müəssisələr çox böyük çətinliklərlə qarşılaşdıqları üçün kiçik biznesə dövlət dəstəyi proqramı hazırlanmışdır.

Kiçik bizneslə böyük biznesin fərqli cəhətlərin-

dən biri onların maliyyələşmə üsullarındadır. Belə ki, kiçik biznes əsasən daxili mənbələr hesabına, o cümlədən, müəssisənin gəlirləri, sahibkarın şəxsi vəsaiti, qohumların, dostların vəsaiti hesabına maliyyələşdirilir. İnkişaf etmiş bazar münasibətləri şəraitində kiçik biznes subyektləri üçün digər bir mənbə rolunu bank kreditləri oynayır. Bu kreditlərin alınması onların xüsusi ixtisaslaşdırılmış proqramları və dövlətin dəstəyi ilə mümkündür [2].

Məhz Azərbaycan reallığında müasir dövrdə əsas məsələlərdən biri kiçik müəssisələrin daxili mənbələr hesabına maliyyələşməsidir. Belə ki, sahibkarların fikrincə müəssisənin vəziyyəti pisləşdikcə onun maliyyələşməsində baş verən problemlər özünü daha qabarıq biruzə verməyə başlayır.

Kiçik biznesin xüsusiyyətlərindən danışarkən, daxili mənbələr hesabına maliyyələşmənin ayrı-ayrılıqda firmalar üçün olduğu kimi, həm də ümumilikdə kiçik biznes sferasına ciddi zərər vurduğunu unutmamaq olmaz. Bu, yaradılma dövründə iflasa uğrama riskinin ehtimalını, istehsalın genişlənməsində üzləşilən çətinlikləri, və nəhayət hətta ən uğurlu kiçik müəssisələrin orta və iri müəssisələr sırasına çıxması bəyərini daha da artırır. Şəxsi kapitalın çatışmazlığı kiçik biznes subyekti üçün qeyri-adi hal deyil. Daxili maliyyələşmə mənbələrinin çatışmazlığı halı biznesin perspektiv inkişafının qarşısını alır.

Azərbaycan Respublikasında kiçik müəssisələrin maliyyələşdirilməsinin ən fəal iştirakçısı kommersiya banklarıdır. Onların kiçik biznesin kreditləşməsində maliyyə vəsaitləri vasitəsilə və vasitəçilik əməliyyatı sayəsində oynadıqları rol danılmazdır. Respublikamızda kiçik müəssisələr üçün maliyyələşmə çətinliyini azaltmaq və aradan qaldırmaq dövlət müdaxiləsi olmadan qeyri-mümkündür. Söhbət heç də büdcə vəsaitini hər istəyən sahibkara paylamaqdan getmir. Digər tərəfdən heç də hər bir mikrofirmanın kiçik, orta və iri müəssisəyə çevrilməsi vacib deyil. Amma iqtisadi inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi sübut edir ki, ilkin maliyyə kapitalı kiçik müəssisənin ölçülərinin genişləndirilməsinin ən yaxşı şərtlərindən biridir. Daxili kapitalın perspektiv biznesə cəlb edilməsi iqtisadiyyatın optimal strukturunun, kiçik, orta və iri müəssisələrin effektiv nisbətinin təminatçısıdır. Bu məsələ dövlətin birbaşa maliyyə dəstəyi yolu ilə yanaşı, həm də sərbəst kapitalın kiçik biznesə yönəldilməsi mexanizminin işlənilib hazırlanması yolu ilə öz həllini dövlət səviyyəsində tapmış olur [3].

Kiçik biznesə yardım fondlarının əsas fəaliyyət istiqamətləri. Kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi mənbələrindən biri də onlara göstərilən yardım fondlarıdır. Bu fondlar qeyri-kommersiya təşkilatları olub, kiçik biznesə dəstək ola biləcək və onun inkişafını təmin edə biləcək layihə, proqram və tədbirləri maliyyələşdirmək məqsədi ilə yaradılır. Bu fondların əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardan

ibarətdir:

1. Kiçik sahibkarlığa xidmət edən və onun inkişafını təmin edən bazar infrastrukturunun yaradılmasında iştirak edir;

2. Yaranmış rəqabət mühitində prioritet istiqamətdə fəaliyyət göstərmək və sahibkarlıq fəaliyyətini inkişaf etdirmək məqsədilə milli və xarici investisiyaların cəlb edilməsini təmin edir;

3. Dövlətin dəstəyi ilə bazar rəqabəti şəraitində kiçik biznesin inkişafına yönəldilən məqsədli proqram və layihələri reallaşdırmaq üçün vəsaitlər cəlb edir və onların effektiv istifadəsini təmin edir;

4. Sahibkarlıq strukturlarının innovasion fəaliyyətinin dəstəklənməsini, prinsipə yeni növ və çeşiddə məhsul istehsalını, yeni texnika və texnologiyaların tətbiqinin stimullaşdırılmasını təmin edir;

5. Qanunvericilik aktlarının tətbiqi və vergilərlə bağlı olan sualların cavablandırılması məqsədilə konsultasiyalar təşkil edir;

6. İqtisadiyyatın monopoliyalaşmasının qarşısının alınmasında, bazar rəqabətinin yaranması və güclənməsində, məhsul bazasının təmin edilməsində, ekspertiza və konkursların işlənməsində və həyata keçirilməsində iştirak edir [4].

Hazırda fəaliyyət göstərən az sayda kiçik sahibkarlığa yardım fondları bir növ kredit təşkilatı funksiyasını da yerini yetirir. Kiçik biznesə dəstək fondları bu baxımdan güzəştli kreditlər verir, faizsiz borclar təqdim edir, lazım gəldikdə rəqabət mühitini gücləndirmək üçün vergi orqanı, zəmin, qarant rolunda da çıxış edə bilirlər.

Bu gün kiçik müəssisələrin, eyni zamanda hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən fiziki şəxslərin maliyyələşdirilməsində əsas rol Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu oynayır.

Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitləri hesabına 2012-ci ildə sahibkarlığın inkişafı üçün dövlət büdcəsindən 90 milyon manat, əvvəlki illərdə verilmiş güzəştli kreditlərdən Fondun xəzinə hesabına daxil olmuş vəsaitlərdən 128 milyon manat olmaqla respublikanın şəhər və rayonları üzrə 2419 sahibkarlıq subyektinə 218 milyon manat güzəştli kredit verilmişdir. Güzəştli kreditlər hesabına maliyyələşdirilən investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi nəticəsində 9100-dək yeni iş yerinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Yaradılacaq yeni iş yerləri respublikamızda işsizliyin aradan qaldırılmasında, məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Güzəştli kreditlərin 68.1%-i aqrar sahənin inkişafına verilmişdir. Ötən illə müqayisədə 2012-ci il ərzində aqrar sahənin inkişafına verilmiş güzəştli kreditlər 35.8% çox olmuşdur. 2012-ci il ərzində ötən il ilə müqayisədə maliyyələşdirilmiş investisiya layihələrin sayı 47.2%, verilmiş güzəştli kreditlərin həcmi isə 58% artmışdır. Güzəştli şərtlərlə maliyyələşdirilmiş investisiya layihələrinin 2328-i kiçik həcmli layihələr olmuşdur. Müasir texnologiyalara

əsaslanan layihələrə verilmiş kreditlərin məbləği 2011-ci illə müqayisədə 62% artmışdır. 2012-ci ildə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmiş 94 istehsal, emal və infrastruktur müəssisəsi istifadəyə verilmişdir. 2011-ci illə (33 müəssisə) müqayisədə istifadəyə verilmiş müasir texnologiyalara əsaslanan müəssisələrin sayı 2.8 dəfə artmışdır [5].

Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu gələcək illərdə bütövlükdə sahibkarlığın və kiçik biznesin inkişafı ilə bağlı müasir texnologiyalara əsaslanan bir sıra sahələr üzrə investisiya layihələrinin güzəştli şərtlərlə maliyyələşdirilməsini təmin edəcəkdir ki, bu sahələr də südlük və ətlik istiqamətli cins heyvandarlıq komplekslərinin yaradılmasını, quşçuluq təsərrüfatlarının yaradılması və ya bərpaşını, ət kəsimi və emalı müəssisələrinin yaradılması, çörək istehsalı zavodlarının yaradılmasını, iri taxılçılıq və ya toxumçuluq təsərrüfatlarının yaradılmasını, üzümçülük təsərrüfatlarının və üzüm emalı müəssisələrinin yaradılmasını, istixana komplekslərinin

yaradılmasını, intensiv bağçılıq və ya tingçilik təsərrüfatlarının yaradılmasını, meyvə-tərəvəz emalı müəssisələrinin yaradılmasını, meyvə-tərəvəz və taxıl tədarükü, saxlanması satışı məqsədi ilə soyuducu anbar və taxıl anbarı komplekslərinin yaradılmasını və digər sənaye sahələrini aid etmək olar.

Nəticə və təkliflər. Bütövlükdə kiçik biznes səmərəli fəaliyyət və maliyyə vəsaiti tələb edir. Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində yeni yaradılmış kiçik biznes müəssisələrinin sahiblərinin yetərincə maliyyə vəsaitinə malik olmaması çox zaman yeni yaranmış müəssisənin tezliklə fəaliyyətini dayandırması ilə nəticələnir. Yeni yaranan müəssisələr daha çox cəlb olunmuş vəsaitlərin hesabına fəaliyyət göstərirlər. Ona görə də son illərdə respublikamızda kiçik biznesin inkişafına çoxşaxəli maliyyə köməyi sisteminin formalaşdırılması, maliyyə dəstəyinin reallaşdırılması mexanizmlərinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir.

ƏDƏBİYYAT

1.A.B.Abbasov, R.Ə.Abbasova, M.Ə.Əliyev və b. Biznesin təşkili və idarə edilməsi. Dərslik. Bakı: "İqtisadi universiteti", 2011. 2.A.B.Abbasov. Biznesin əsasları. Dərslik, Bakı, 2005. 3.A.H.Tağıyev, S.A.Fərzəliyev. Biznesin təşkili və idarə edilməsi. Sumqayıt: 2007. 4.Ə.Ş.İmanov. Kiçik sahibkarlıq. Dərs vəsaiti. Bakı, «Elm», 2009. 5.Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin və Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatları.

Проблемы финансирования деятельности малого бизнеса

М.С.Гусейнова

В условиях рыночной экономики малый бизнес является неотъемлемой частью экономики всех стран. Также как в мировой практике в Азербайджане тоже малый бизнес интересен с позиции его роли в частном секторе, так как в результате развиваются конкурентные условия, создаются новые рабочие места, продолжаются структурные перестройки, расширяются потребительские отрасли. В этом смысле понятно значение финансирования деятельности малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, предпринимательство, рыночная экономика, финансы, коммерческие банки

Problems of financing of the activities of little business

M.S.Huseynova

Little business is the integral part of the economy of all countries in the condition of market relations. As in the world experience, little business is interesting from point of view role played in the private sector in Azerbaijan. Development of the little business creates suitable conditions of the economy for sanitate. Because competition condition develops, addition work places are created, structure reconstruction goes, consumption division expands. From this point of view we shall be able to see being much of the financing of the activities of little business

Key words. Little business, ownership, market economy, finance, banks of commerce.